

เอกสารการจัดการความรู้
เรื่อง
“การจัดทำแผนที่การเสียดินแดนของไทย ๑๔ ครั้ง”
จัดทำเมื่อ ๒๖ มิ.ย. ๕๖
รายชื่อคณะผู้จัดทำ

พันเอก อำนาจ ไกรสงคราม
พันโท บุญเอิบ เกิดพร
ร้อยเอก สัมพันธ์ แทนไธสง
จ่าสิบเอก ทศพร นุชอำพันธ์
จ่าสิบเอก จาริต สราญจิตต์

โดย
ส่วนวิชาทหาร โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

แบบฟอร์มรายงานแผนการจัดการความรู้ รร.จปร.ปีงบประมาณ๒๕๕๖

หน่วย สวท.รร.จปร. วันที่ ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๖

เรียน ประธานคณะกรรมการจัดการความรู้ รร.จปร.

คณะกรรมการจัดการความรู้ สวท.รร.จปร. ขอส่งแผนการจัดการความรู้ แผนที่ ๑ ประจำปี
งบประมาณ ๒๕๕๖

เรื่อง การการทำแผนที่การเสียดินแดนของไทย ๑๔ ครั้ง

จัดทำโดย พ.ท.บุญเอิบ เกิดพร (ตัวแทนkm teamเพื่อการประสานงาน)

เบอร์ติดต่อ ภายใน๖๒๓๓๓ มือถือ ๐๘๙-๘๐๖๕๓๑๙

ลำดับ	รายการ รุปเล่ม	เอกสาร	ไฟล์ PDF	หมายเหตุ
๑	-ปก	/	/	เอกสาร ๑-๔ เย็บเล่ม ตามลำดับ จำนวน ๒ชุด
๒	แบบฟอร์มรายงานแผนการจัดการความรู้ รร.จปร. ปีงบประมาณ ๒๕๕๖	/		
	-บทนำ	/	/	
	-บทสรุปการจัดการความรู้	/	/	
	-สารบัญ	/	/	
	-เนื้อหา -	/	/	
	-บรรณานุกรม	/	/	
๓	แบบฟอร์มที่ ๑	/	/	
๔	แบบฟอร์มที่๒	/	/	

☐ได้ดำเนินการนำไฟล์ PDF ขึ้นบน web sit การจัดการความรู้ รร.จปร.แล้ว

ทั้งนี้ คณะกรรมการจัดการความรู้ สวท.รร.จปร. ได้ตรวจสอบเอกสารถูกต้องครบถ้วนแล้ว

จึงเรียนมาเพื่อกรุณาพิจารณา

พ.อ.

(วัชร สัตยวงศ์ทิพย์)

ประธานคณะทำงานจัดการความรู้ สวท.รร.จปร.

บทนำ

แผนที่การเสียดินแดนของไทย ๑๔ ครั้งของไทย จัดทำขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการใช้ประกอบการเรียนการสอนและอบรมทหารให้ได้รับความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ย้อนอดีตกลับไปในอดีตของกรุงรัตนโกสินทร์ ประเทศไทยรุ่งโรจน์ถึงขีดสุด ก่อนที่จะค่อยๆ เสียดินแดนไปหลายครั้งหลายคราว่าที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ พยายามปกป้องรักษาเอกราชของประเทศโดยการทำสงครามเพื่อป้องกันราชอาณาจักร รวมถึงการยอมสละดินแดนเล็กน้อยเพื่อรักษาดินแดนที่สำคัญ ๆ เอาไว้ นับรวมแล้วเราเสียดินแดนมาแล้วทั้งสิ้น ๑๔ ครั้ง รวมพื้นที่ที่เสียไป ๗๘๒,๘๗๗ ตร.กม. จากพื้นที่ ๑,๒๙๔,๙๙๒ ตร.กม. ในอดีต จนถึงวันนี้ไทยเหลือพื้นที่เพียง ๕๑๒,๑๑๕ ตร.กม. จากการสูญเสียดินแดนไปเป็นจำนวนมากนี้จะเป็นการกระตุ้นเตือนความรู้สึกรักชาติและหวงแหนแผ่นดินไทย ซึ่งเป็นสมบัติของบรรพบุรุษที่ตกทอดมาถึงสมัยเราปัจจุบัน ทั้งนี้ กองวิชาประวัติศาสตร์การสงคราม ฯ ได้รวบรวมหลักฐาน และข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเสียดินแดนของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงปัจจุบัน ซึ่งไทยต้องเสียดินแดน ให้แก่ประเทศมหาอำนาจตะวันตกอย่างไม่เป็นธรรม จึงนับเป็นบทเรียนสำคัญของคนไทยที่ต้องศึกษาและจดจำไว้

แบบฟอร์มบทสรุปการจัดการความรู้ปีงบประมาณ ๒๕๕๖

ชื่อผลงาน การเสียดินแดนของไทย ๑๔ ครั้ง

เจ้าของผลงาน กปศ.สวท. รร.จปร.

ประเภทของผลงาน ความรู้ตามแนวทางการปฏิบัติงาน

ข้อมูลเกี่ยวกับผลงาน การเสียดินแดนของไทย ๑๔ ครั้ง

เป็นประวัติศาสตร์สำหรับแนวการเรียนการสอน การเสียดินแดนของไทยจำนวน ๑๔ ครั้ง
สำหรับกำลังพล ทบ.ประกอบด้วย - ความรู้เกี่ยวกับการเสียดินแดนของไทยตั้งแต่ ครั้งที่ ๑ - ๑๔ และ
ดินแดนอื่น ๆ ที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์อำนาจการปกครองของไทย

ลักษณะของผลงาน เป็นแผ่นภาพรูปแผนที่ประเทศไทยส่วนดินแดนที่สูญเสียใช้สีและเลขกำกับ พื้นที่ที่เป็น
ทะเลจะเป็นรายละเอียดข้อความการเสียดินแดนของไทยตั้งแต่ ครั้งที่ ๑ - ๑๔ และดินแดนอื่น ๆ ที่
อยู่ห่างไกลจากศูนย์อำนาจการปกครองของไทย

เป็นคู่มือสำหรับการเรียนการสอนเสริมสำหรับกำลังพลทบ.เป็นทั้งไฟล์ดิจิทัลและสามารถทำ
เป็นphoto shop พิมพ์บนแผ่นไวร์นิตหรือฟิวเจอร์บอร์ด มีขนาด ๘๐X๑๒๐ ซม.

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

๑. ทีมงานให้ความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๒. ทีมงานมีความรู้ความชำนาญและประสบการณ์

ความสัมฤทธิ์ กำลังพลทบ.ได้รับความรู้เกี่ยวกับการเสียดินแดนของไทยตั้งแต่ ครั้งที่ ๑ - ๑๔ และดินแดน
อื่น ๆ ที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์อำนาจการปกครองของไทยเป็นการปลูกกระแสความรักชาติหวงแหนแผ่นดิน จาก
ที่ต้องสูญเสียไปมากกว่าที่มีเหลืออยู่ในปัจจุบัน กำลังพล รร.จปร. สามารถ นำไปเป็นคู่มือสำหรับการเรียนการ
สอนเสริมได้ ๑๐๐ %

ความภาคภูมิใจ (เมื่อจัดทำ KM สำเร็จแล้ว สามารถแก้ปัญหาจากการขาดองค์ความรู้นี้ได้/ สามารถนำความรู้
ที่ KM team มีอยู่ไปเผยแพร่)

๑. กำลังพลของ รร.จปร.รู้/เข้าใจถึงสาเหตุเหตุผลของการเสียดินแดนของไทยมากขึ้น

๒. กำลังพลของ รร.จปร.มีความมั่นใจในการนำผลงานการเสียดินแดนของไทย ๑๔ ครั้งไปต่อ
ยอดโดยแนะนำกับ หน่วยงานราชการหรือสถานศึกษาต่างๆ

๓. สามารถเผยแพร่ความรู้ ให้กำลังพลของ รร.จปร.และผู้ที่สนใจนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์

ตรวจถูกต้อง

พ.อ.

(อำนาจ ไกรสงคราม)

อจ.ทก.กปศ.สวท.รร.จปร.

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	๑
สารบัญ	๒
แผนที่แสดงการเสียดินแดนของไทย ๑๔ ครั้ง	๓
ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การการสูญเสียดินแดนของไทย ๑๔ ครั้ง	๔
บรรณานุกรม	๑๗

แผนที่แสดงการเสียดินแดนของไทย 14 ครั้ง

การเสียดินแดนของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ ในยุคล่าอาณานิคม ของประเทศมหาอำนาจตะวันตก

ความเป็นมา

การเสียดินแดนของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าไทยเสียดินแดนให้แก่ชาติตะวันตกเพียง ๒ ชาติ คือ ฝรั่งเศสและอังกฤษ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส

ในครั้งแรกเสียดินแดนในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชการที่ ๔) หลังจากนั้นเป็นเป็นการเสียดินแดนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชการที่ ๕) อย่างไรก็ตามการเสียดินแดนอย่างไรก็ตามการเสียดินแดนของไทยได้เกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้นแล้วคือ ตั้งแต่ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยไทยเสียเกาะหมาก จากการที่พระยาไทรบุรี ยินยอมให้อังกฤษเช่าเมื่อ พ.ศ.๒๓๒๙ และเสียมะริ ทวาย ตะนาวศรีให้พม่า พ.ศ.๒๓๓๖ การเสียดินแดนของไทยให้แก่ชาติตะวันตกนั้นเกี่ยวพันกับการขยายอิทธิพลของชาติตะวันตกที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยในระยะแรกชาติตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลอยู่ในหมู่เกาะบริเวณดินแดนชายฝั่งในภูมิภาคนี้ ต่อมาขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจครอบคลุมดินแดนส่วนใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนกระทั่งเข้าครอบครองดินแดนเกือบทั้งหมดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในพุทธศตวรรษที่ ๒๔

เหตุจูงใจในการแผ่ขยายอิทธิพลของชาติตะวันตกภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้

ประการแรก คือ การค้าเนื่องมาจากความต้องการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยเครื่องเทศอันเป็นสำหรับยุโรปในขณะนั้น ดังเช่น โปรตุเกสเข้ายึดครองมะละกา เพื่อควบคุมศูนย์กลางการค้าเครื่องเทศที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สเปนยึดครองมะนิลาเพื่อใช้เป็นฐานในการสำรวจหมู่เกาะเครื่องเทศ ฮอลันดาและอังกฤษเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ด้วยวัตถุประสงค์เดียวกัน คือแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ประการที่สอง คือ การปฏิวัติอุตสาหกรรมของประเทศต่างๆในยุโรปได้ทำให้เกิดความต้องการวัตถุดิบ เช่น ดีบุก และยางพารา ซึ่งมีอย่างสมบูรณ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้ กรเผยแพร่ศาสนาคริสต์ก็เป็นมูลเหตุจูงใจอีกประการหนึ่ง โดยถือว่าเป็นพันธะของคนผิวขาว(White man's burden) ที่จะนำพาความเจริญมาสู่ชนพื้นเมือง ชำระจิตใจของคนพื้นเมืองให้สะอาด พร้อมทั้งจะอยู่ภายใต้การดูแลคุ้มครองของพระเจ้า

สำหรับการเข้ามาของชาติตะวันตกในดินแดนไทยนับแต่สมัยอยุธยาที่มีชาติตะวันตกหลายชาติได้เข้ามาติดต่อกับไทย ได้แก่ โปรตุเกส สเปน ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส ซึ่งล้วนแต่เป็นชาติที่มีอำนาจทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการทหาร ไทยสมัยอยุธยาเริ่มมีสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตกด้วยเรื่องการค้าและการยอมให้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาในระยะแรกก่อน แต่เมื่อผลประโยชน์มีมากขึ้น แต่ละชาติต่างก็แข่งขันกันแสวงหาผลประโยชน์ และต้องการเพิ่มพูนผลประโยชน์ให้ได้มากที่สุด จนถึงกับเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองไทย ซึ่งส่งผลให้ไทยต้องดำเนินความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกอย่างระมัดระวังเพื่อความอยู่รอดของบ้านเมือง

ในตอนปลายสมัยอยุธยาถึงช่วงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ชาติตะวันตกยุติการติดต่อกับไทยชั่วคราวหนึ่ง และได้กลับเข้ามาเมื่อสถานการณ์บ้านเมืองเริ่มคลี่คลายลงในสมัยธนบุรี ส่วนใหญ่เป็นบาทหลวงคาทอลิกที่กลับเข้ามายังกรุงธนบุรี ส่วนพ่อค้าชาวตะวันตกยังมีไม่มากนัก อย่างไรก็ตามในตอนปลายสมัย

ธนบุรี บรรดาชาติตะวันตกที่เข้ามาค้าขายอยู่ทางตะวันออกนี้ ต่างแข่งขันกันในการค้าขายเป็นอันมาก ด้วยเหตุนี้อังกฤษจึงแสวงหาสถานที่จอดเรือสินค้าทางแหลมมลายูสำหรับค้าขายแข่งกับฮอลันดา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ชาติตะวันตก ได้แก่ โปรตุเกส และอังกฤษ ได้เข้ามาติดต่อกับไทยอีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งอเมริกาก็ได้เข้ามาเป็นครั้งแรก โดยความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรมผ่านทางมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนา อย่างไรก็ตาม ไทยเริ่มตระหนักแล้วว่าขณะที่ภัยการคุกคามจากพม่าลดลง กลับมีภัยจากชาติตะวันตกเข้ามาแทนที่ ทั้งนี้เพราะชาติตะวันตก ได้ขยายอิทธิพลทางด้านการเมืองควบคู่กับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้ไทยจึงจำเป็นต้องดำเนินการเจรจาทางการทูตกับประเทศตะวันตก รวมทั้งดำเนินนโยบายป้องกันประเทศด้านต่างๆ ซึ่งเห็นได้ชัดในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงตระหนักว่า ศัตรูไทยภายนอกคือชาติตะวันตก ซึ่งมีระบบการทหารที่มีประสิทธิภาพ จึงทรงป้องกันประเทศโดยการสร้างป้อมปราการรักษาพระนครเพิ่มขึ้น มีการขุดคูคลองเป็นเครื่องกีดขวางรอบพระนคร สร้างเมืองหน้าด่านอีกทั้งมุ่งป้องกันประเทศทางทะเลเป็นสำคัญ โดยการต่อเรือรบจำนวนมาก

จากการที่ไทยต้องเผชิญภัยคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตกมากยิ่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ทำให้ไทยต้องดำเนินนโยบายการเจรจาม่อนปรนทางการทูต มีการทำสนธิสัญญาไมตรีและพาณิชย์ประเทศต่างๆ นอกจากนี้ยังต้องยอมเสียดินแดนบางส่วนให้แก่มหาอำนาจตะวันตกเพื่อรักษาดินแดนส่วนใหญ่ของประเทศไว้ อันเป็นลักษณะของการยอมเสียประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อรักษาประโยชน์ส่วนใหญ่ คือ เอกราช ขณะเดียวกันก็ต้องปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก เพื่อที่มหาอำนาจตะวันตก จะไม่สามารถใช้เป็นข้ออ้างในการยึดไทยเป็นเมืองขึ้นได้ พระราชโอรสองค์โตได้รับการปฏิบัติสืบมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีการปฏิรูปประเทศทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนการปรับปรุงกิจการทหารให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก และประการสำคัญ คือ การเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากเป็นการกระชับสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศในยุโรป และทอดพระเนตรกิจการต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นแล้วยังเป็นการแสดงฐานะของประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับของนานาชาติ อีกทั้งทำให้ประเทศต่างๆ เข้าใจปัญหาของไทยที่ต้องเผชิญอยู่ในขณะนั้น โดยเฉพาะรัสเซียได้แสดงความเป็นมิตรอย่างดียิ่งความพยายามของไทยในการผูกไมตรีกับรัสเซียเพื่อถ่วงดุลอำนาจกับอังกฤษและฝรั่งเศสนับเป็นกุศโลบายสำคัญในการรักษาอธิปไตยของไทยไว้ตามแนวสันติวิธี หลีกเลี่ยงการซ้าล้างเข้าแก้ไข้ปัญหา แม้จะถูกกดดันจากมหาอำนาจตะวันตกอย่างหนักก็ตาม

การเสียดินแดนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่๑)

- เสียเกาะหมาก (เกาะปินัง) ให้อังกฤษ พ.ศ. ๒๓๒๙
- เสียมะริด ทวาย ตะนาวศรี ให้พม่า พ.ศ. ๒๓๓๖

การเสียเกาะหมาก (เกาะปินัง) ให้อังกฤษ พ.ศ. ๒๓๒๙

เนื้อที่ ประมาณ ๒๘๐ ตารางกิโลเมตร

ที่ตั้งเกาะหมาก

เกาะหมากเป็นเกาะเล็กๆ อยู่ห่างจากชายฝั่งด้านตะวันตกของคาบสมุทรมาเลย์ไป ประมาณ ๕ กิโลเมตร และอยู่ตอนเหนือสุดของช่องแคบมะละกา

ความเป็นมา

หัวเมืองมลายู อันได้แก่ ไทรบุรี (ไทรบุรี มีอำนาจปกครองเกาะหมาก)กลันตัน ตรังกานุ และปัตตานี เคยเป็นประเทศราชของไทยมาตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าในปี พ.ศ.๒๓๑๐ แล้ว หัวเมืองมลายูเหล่านี้ตั้งตัวเป็นอิสระ เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ทรงมีพระราชดำริที่จะขยายอำนาจไปยังหัวเมืองมลายู แต่หัวเมืองมลายูอยู่ห่างไกลมาก จึงไม่คุ้มกับการยกทัพไปปราบปราม อย่างไรก็ตามในตอนปลายสมัยธนบุรี บรรดาชาติตะวันตกที่เข้ามาค้าขายอยู่ทางตะวันออกนี้ มีการแข่งขันการค้ากันมากด้วยเหตุนี้อังกฤษจึงต้องการสถานที่ตั้งสำหรับการค้าขายแข่งกับฮอลันดาทางแหลมมลายู และเห็นว่าเกาะหมากซึ่งตั้งอยู่บริเวณอ่าวปากน้ำไทรบุรี ทางตะวันตกของคาบสมุทรมลายูนั้นเป็นทำเลที่เหมาะสมทางการค้าทางภาคตะวันออกเป็นอย่างยิ่ง จึงได้พยายามเจรจาเกลี้ยกล่อมพระยาไทรบุรี อับดุลละโมกัรรมชะ ผู้มีอำนาจปกครองเกาะนี้เพื่อขอเช่าไว้ทำการค้า แต่พระยาไทรบุรีไม่ยินยอมให้เช่าเกาะหมาก เพราะไม่พอใจในข้อเสนอของอังกฤษที่ไม่ยินยอมให้ความช่วยเหลือในการต่อต้าน สลั่งอ ที่อาจจะมารุกรานไทรบุรี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) เมื่อสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เสด็จยกทัพลงไปยังไทรบุรีทางหัวเมืองปักษ์ใต้ในคราวสงครามเก้าทัพ พ.ศ.๒๓๒๘ นั้น พระยาไทรบุรีเกรงกลัวว่า กองทัพไทยจะยกไปตีเมืองไทรบุรี พระยาไทรบุรีจึงยอมให้อังกฤษเช่าเกาะหมาก โดยหวังพึ่งกำลังจากอังกฤษช่วยป้องกันการโจมตีจากกองทัพไทย สารสำคัญของสัญญาที่ไทรบุรีทำกับอังกฤษ คือ ถ้ามีข้าศึกมาตีเมืองไทรบุรีไม่ว่าทางใด อังกฤษจะต้องช่วยป้องกันด้วย แต่อังกฤษขอแก้ไขสัญญาใหม่คือ อังกฤษยอมรับผิดชอบแต่เฉพาะกรณีที่มีข้าศึกยกมาตีเกาะหมากเท่านั้น ไม่ต้องการมีพันธะในการคุ้มครองไทรบุรี ซึ่งอาจทำให้อังกฤษเป็นศัตรูกับไทย เพราะในขณะนั้นไทยกำลังจะไปมีอำนาจเหนือหัวเมืองมลายูซึ่งเคยเป็นประเทศราชของไทยมาแต่ก่อน ในที่สุดอังกฤษโดยบริษัทอินเดียตะวันออกได้เข้าครอบครองเกาะหมาก โดยการเช่าจากไทรบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๙ โดยมีกัปตันฟรานซิส ไลน์เป็นผู้นำคนสำคัญในเรื่องนี้ และได้เรียกชื่อเกาะหมากนี้ใหม่ว่า เกาะปรีนซ์ ออฟ เวลส์ (Prince of wales Island) เพื่อเป็นเกียรติแก่ทายาทของพระเจ้าจอร์จที่ ๓ แห่งอังกฤษ การได้เข้าไปปกครองเกาะหมากของอังกฤษเป็นผลให้อังกฤษเริ่มแผ่อิทธิพลเข้าไปครอบครองดินแดนต่างๆ บนคาบสมุทรมลายูต่อไป

การเสียมะริด ทวาย ตะนาวศรี ให้พม่า พ.ศ. ๒๓๓๖

เนื้อที่ ประมาณ ๕๕,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

ที่ตั้งของมะริด ทวาย ตะนาวศรี

ทั้งสามเมืองอยู่ทางตอนล่างของพม่า มีอาณาเขตทางทิศตะวันตกจดทะเลอันดามัน ทิศตะวันออกติดต่อกับไทย โดยมีเทือกเขาตะนาวศรีเป็นแนวพรมแดน

ความเป็นมา

เมืองมะริด ทวาย ตะนาวศรี เคยเป็นของไทยมาตลอดสมัยอยุธยา แต่ภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ เมืองทั้งสามได้เอาใจออกห่างจากไทยไปสวามิภักดิ์ต่อพม่า จนกระทั่งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯให้ยกกองทัพไปตีเมืองทวาย เมื่อ พ.ศ.๒๓๓๐ บรรดาหัวเมืองมอญที่ใกล้ชิดกับเขตแดนไทยก็ยกอาวุธมาช่วยสวามิภักดิ์ต่อไทยทั้งสามเมือง คือ มะริด ทวาย ตะนาวศรี โดยเฉพาะเมืองทวายนั้นไทยได้รับทั้งครอบครัวเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในกรุงเทพฯ ที่บริเวณบ้านทวาย (อำเภอยานนาวาในปัจจุบัน) เมื่อไทยได้หัวเมืองมอญทางภาคใต้แล้ว ก็จัดเตรียมกองทัพเพื่อยกไปรบพม่าใน พ.ศ. ๒๓๓๖ ไทยได้ส่งกำลังส่วนหนึ่งไปเตรียมหาเสบียงอาหารที่เมืองทวาย ทำให้มอญเมืองทวายรวนเร เกรงกลัวพม่าและก่อการกำเริบวุ่นวายขึ้น การเกณฑ์เสบียงอาหารตามแผนเดิมกระทำไม่ได้

จึงต้องลำเลียงจากเขตแดนไทยทางเมืองราชบุรีและกาญจนบุรีเมื่อพม่าจากเมืองเมะตะมะยกมา พวกมอญและพม่าในเมืองทวายได้นัดแนะกับกองทัพพม่าที่ยกมาจากเมืองเมะตะมะตีค่ายไทยและขับไล่ไทยที่อยู่เมืองทวายแตกหนีไป ส่วนทัพเรือไทยเมื่อไปถึงเมืองมะริด พวกมอญพากันก่อการกำเริบเป็นกบฏ ไทยต้องเสียเวลาปราบกบฏอยู่ที่เมืองมะริด ไม่ทันได้ไปถึงเมืองทวาย ไทยจึงต้องทำสงครามทั้งสองฝ่าย เสียเสบียงอาหารก็อาศัยจากเมืองทั้งสามไม่ได้ ได้รับความลำบากและทรมานมากจึงต้องเลิกทัพกลับในที่สุด เมืองมะริด ทวาย ตะนาวศรี ตกเป็นของพม่า ใน พ.ศ. ๒๓๓๖ และต่อมาพม่าได้ตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ไทยจึงมีได้คิดที่จะไปตีเมืองมะริด ทวาย และตะนาวศรี ให้กลับคืนมาอยู่ในอำนาจเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา

การเสียดินแดนให้ฝรั่งเศสและอังกฤษ

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ – รัชกาลที่ ๕

- เสียดินแดนเขมรส่วนนอกให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๑๐
- เสียแคว้นสิบสองจุไทยให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๑
- เสียดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ๑๓ เมืองให้อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๓๕
- เสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๖
- เสียดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๖
- เสียดินแดนเขมรส่วนใน (มณฑลบูรพา) ให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๙
- เสียดินแดนรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานุ และปะลิสให้อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑

การเสียดินแดนส่วนนอกให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๑๐

เนื้อที่ ประมาณ ๑๒๔,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

ที่ตั้งของเขมรส่วนนอก ตั้งอยู่ทางใต้ของลาว ทางตะวันออกและทางใต้ติดต่อกับญวน ทางตะวันตกติดต่อกับเขมรส่วนใน (พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ) ซึ่งขณะนั้นอยู่ภายใต้การปกครองของไทย

ความเป็นมา

หลังจากฝรั่งเศสยึดครองแคว้นโคชินไชนา (ดินแดนญวนทางใต้) ได้ในปี พ.ศ. ๒๔๐๖ ฝรั่งเศสก็ให้ความสนใจมาที่เขมร จึงอ้างสิทธิเหนือเขมรโดยให้เหตุผลว่าเขมรเคยเป็นเมืองประเทศราชของญวนดังนั้นเมื่อญวนเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสแล้วเขมรก็ควรเป็นของฝรั่งเศสด้วย เหตุที่ฝรั่งเศสต้องการครอบครองเขมร ก็เพื่อใช้เขมรซึ่งมีแม่น้ำโขงไหลผ่านเป็นเส้นทางลำเลียงสินค้าติดต่อกับจีนรวมทั้งใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของพลส่วยและแหล่งผลิตเสบียงอาหารให้อินโดจีน ทางฝรั่งเศสจึงได้ส่งทูตไปเจรจาเกลี้ยกล่อมสมเด็จพระนโรดมแห่งเขมรให้ลงนามในสนธิสัญญายอมยกเขมรให้เป็นรัฐอารักขาของฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๔๐๖ สมเด็จพระนโรดมได้มีหนังสือมากราบทูลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงถูกบังคับให้ลงนามทุกอย่างที่ยังคงจงรักภักดีต่อไทย ดังนั้นไทยจึงจัดทำสัญญาลับกับเขมรเมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๔๐๖ เพื่อให้เขมรยืนยันว่ายังคงเป็นประเทศราชของไทย และเตรียมจัดพิธีราชาภิเษกสมเด็จพระนโรดมเป็นพระมหากษัตริย์เขมรตามโบราณราชประเพณี เมื่อฝรั่งเศสทราบเรื่องสัญญาลับ จึงพยายามขอให้ไทยยกเลิกสัญญาแต่ไม่เป็นผล ฝรั่งเศสจึงส่งเรือรบมิตราย (Mitraille) เข้ามายังแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อบีบบังคับให้ไทยยอมรับอย่างเป็นทางการว่าเขมรเป็นรัฐอารักขาของฝรั่งเศส ไทยเจรจากับฝรั่งเศสอยู่ ๓ ปีกว่าจึงลงนามในสัญญาเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๐ มีใจความสำคัญดังนี้

๑. ไทยยอมรับอำนาจอารักขาของฝรั่งเศสเหนือเขมร
๒. หนังสือสัญญาระหว่างไทยกับเขมรเป็นอันยกเลิก
๓. ไทยจะไม่เรียกร้องส่วยอากรบรรณาการจากเขมร
๔. เมืองพระตะบองและเสียมราฐคงเป็นอยู่ของไทย
๕. ไทยและเขมรไปมาค้าขายกันได้ ใครทำผิดในเขตใด ศาลแห่งเขตนั้นมีอำนาจพิพากษาโทษ
๖. เรือฝรั่งเศสมีอำนาจเดินได้โดยสะดวกในลำน้ำแม่น้ำโขงและทะเลสาบ หากเกิดขัดข้องไทยจะต้องช่วยเหลือ
๗. ฝรั่งเศสจะบังคับให้เขมรถือตามสัญญานี้
๘. หนังสือสัญญานี้ใช้ได้ทั้งภาษาไทยและฝรั่งเศส
๙. ต้องสัตยาบันที่กรุงเทพฯ ภายใน ๕ เดือน

การเสียแคว้นสิบสองจุไทให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๑

เนื้อที่ ประมาณ ๘๗,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

ที่ตั้งของสิบสองจุไท

ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของลาว ทางตะวันออกติดต่อกับแคว้นตังเกี๋ย ทางตะวันตกติดต่อกับลาวเหนือ ทางใต้ติดต่อกับหัวพันห้าทั้งหก

ความเป็นมา

หลังจากฝรั่งเศสได้ยึดครองญวนได้ทั้งหมดในปี พ.ศ. ๒๔๒๗ แล้ว ฝรั่งเศสก็เริ่มขยายอิทธิพลเข้าสู่หัวเมืองลาวซึ่งขณะนั้นอาณาเขตของไทยครอบคลุมดินแดนฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขงรวมทั้งดินแดนในแคว้นสิบสองจุไท และแคว้นหัวพันห้าทั้งหก (ทางทิศเหนือมีอาณาเขตจดภาคใต้ของจีนและทางทิศตะวันออกจดญวน) ครั้นเมื่อพวกจีนฮ่อนำกำลังมาปล้นสะดมเมืองพวน เวียงจันทน์ หลวงพระบาง แคว้นสิบสองจุไท และหัวเมืองพันห้าทั้งหกในช่วง พ.ศ. ๒๔๑๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๒๘ ไทยส่งกองทัพเรือไปปราบฮ่ออยู่หลายครั้ง ฝรั่งเศสก็ถือโอกาสส่งกองทัพเข้าไปในดินแดนเหล่านั้นด้วย โดยอ้างว่าเพื่อช่วยญวนปราบฮ่อ ต่อมาฝรั่งเศสขอตั้งสถานกงสุลประจำหลวงพระบาง มีนายออกุสต์ ปาวี (Auguste Pavie) เป็นกงสุลประจำหลวงพระบางคอยเกลี้ยกล่อมให้ลาวปลีกตัวออกจากไทยอีกทั้งใช้สถานกงสุลเป็นศูนย์กลางสำรวจทางรวบทั้งแคว้นสิบสองจุไทและหัวพันห้าทั้งหก ถึง พ.ศ. ๒๔๓๐ พวกฮ่อนำกำลังมาปล้นสะดมหลวงพระบางอีก ฝ่ายไทยได้แต่งตั้งให้นายพันเอกเจ้าหมื่นไวยวรนาถ (เจิมแสง – ชูโต) เป็นแม่ทัพไปปราบฮ่อ ฝรั่งเศสก็ส่งกองทัพจากแคว้นตังเกี๋ยไปปราบฮ่อเช่นกันอย่างไรก็ตามเมื่อการปราบฮ่อสิ้นสุดลง ฝรั่งเศสไม่ยอมถอนทหารออกไป โดยอ้างว่าแคว้นนี้เคยเป็นของญวนมาก่อน เมื่อญวนตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสแล้ว แคว้นสิบสองจุไทก็ต้องตกเป็นของฝรั่งเศสด้วย ฝรั่งเศสได้บุกเข้ายึดเมืองแกง (เดียนเบียนฟู) ซึ่งเป็นเมืองเอกของแคว้นสิบสองจุไท นายพันเอก เจ้าหมื่นไวยวรนาถจึงรีบส่งกำลังไปรักษาหัวเมืองพันห้าทั้งหกแล้วส่งกองทัพหน้าไปประจำเมืองแกง ต่อมาไทยต้องถอนตัวจากเมืองแกงแคว้นสิบสองจุไทเพราะขาดแคลนเสบียงอาหารในที่สุดไทยต้องเจรจาทกลงกับนาย ปาวีที่เมืองแกง เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการใช้กำลัง สาระสำคัญของข้อตกลงที่เมืองแกงมีว่าให้ไทยรักษาหัวพันห้าทั้งหก ฝรั่งเศสจะรักษาแคว้นสิบสองจุไท ส่วนเมืองแกงนั้นให้ทั้งไทยและฝรั่งเศสร่วมกันดูแลแต่ต่อมาฝ่ายไทยถูกบีบบังคับจนต้องถอนกำลังจากเมืองแกง ฝรั่งเศสได้เข้าครอบครองแทน

การเสียดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ๑๓ เมือง ให้อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๓๕

เนื้อที่ ประมาณ ๓๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

ความเป็นมา

นครเชียงใหม่ เป็นดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลสยามที่กรุงเทพฯ ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์โดยมีอาณาบริเวณครอบคลุมแนวเขตแม่น้ำสาละวินฝั่งด้านตะวันออก (ฝั่งซ้ายของแม่น้ำสาละวิน) อันเป็นดินแดนที่มีป่าไม้สักอุดมสมบูรณ์อีกทั้งอังกฤษยอมรับสิทธิของนครเชียงใหม่เหนือดินแดนด้านตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน (ตามข้อตกลงที่ทำไว้กับไทยในหนังสือสนธิสัญญาเกี่ยวกับนครเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๖ ที่เมืองกัลกัตตา และครั้งที่ ๒ เมื่อ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๕ ที่กรุงเทพฯ) เมื่ออังกฤษได้ขยายอิทธิพลเข้าสู่พม่าด้วยการรุกรานทางภาคใต้ของพม่าในปี พ.ศ. ๒๓๖๗ สามารถยึดตะนาวศรี ยะไข่ มณฑลอะลัม มณีปุระ และหงสาวดีได้ตามลำดับ จนในที่สุดสามารถยึดครองพม่าได้ทั้งหมดในปี พ.ศ. ๒๔๒๘ หลังจากนั้นอังกฤษก็ได้ให้ความสนใจในดินแดนตะวันออกของแม่น้ำสาละวินซึ่งเป็นดินแดนอุดมไปด้วยป่าไม้สัก อันเหมาะแก่การทำสัมปทานป่าไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อค้าสมาคมหอการค้าอังกฤษที่เมืองร่างกุ้งได้เร่งให้อังกฤษยึดดินแดนฝั่งด้านตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน อังกฤษจึงให้ราชทูตที่กรุงเทพฯ แจ้งไทยว่าเจ้าหน้าที่ปกครองที่เมืองกัลกัตตา อ้างว่าพม่าเคยมีสิทธิในดินแดนฝั่งตะวันออกของ แม่น้ำสาละวิน จึงกำหนดนัดให้ไทยตั้งกรรมการปักปันดินแดนแล้วไปพบกับกรรมการปักปันดินแดนของอังกฤษภายในกำหนด มิฉะนั้นอังกฤษจะดำเนินการปักปันดินแดนแต่ลำพังฝ่ายเดียว ไทยพยายามชี้แจงว่าไม่สามารถส่งกรรมการขึ้นไปได้ตามกำหนดจึงขอเจรจาที่กรุงลอนดอนแทน แต่อังกฤษไม่ยินยอมและดำเนินการปักปันดินแดนในปกครองของนครเชียงใหม่ จำนวน ๑๓ เมือง ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ห่างจากแนวลำน้ำประมาณ ๔๐ – ๘๐ กิโลเมตร (ทางทิศเหนือของอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน) ดังนี้

๑. เมืองแจะ ๖. เมืองต่วน ๑๑. เมืองไฮ
๒. เมืองใหม่ ๗. เมืองสาด ๑๒. เมืองฮ่องลิก
๓. เมืองท่า ๘. เมืองยอน ๑๓. เมืองโก
๔. เมืองจวด ๙. เมืองตุม
๕. เมืองหาง ๑๐. เมืองกวาน

การปักปันเขตแดนทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินเป็นการละเมิดสนธิสัญญาที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น อังกฤษจึงเสนอการแลกเปลี่ยนดินแดนดังกล่าวกับแคว้นเชียงแขง อันมีเมืองสิงห์เป็นเมืองสำคัญ ไทยจึงให้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยมีสารตราลงวันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ ให้ข้าหลวงพิเศษนครเชียงใหม่มอบดินแดน ๑๓ เมืองให้แก่อังกฤษ อย่างไรก็ตามในปีต่อมา (พ.ศ. ๒๔๓๖) ฝรั่งเศสก็เข้ายึดเมืองสิงห์ทั้งๆ ที่อังกฤษยกให้ไทยในปี พ.ศ. ๒๔๓๕

การเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๖

เนื้อที่ ประมาณ ๑๔๓,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

ความเป็นมา

สืบเนื่องจากฝรั่งเศสมีเป้าหมายจะครอบครองดินแดนลาว โดยจะขยายดินแดนออกไปให้ถึงฝั่งแม่น้ำโขง และจะยึดดินแดนทั้งหมดบนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงนับแต่ภาคเหนือของลาวไปจนถึงชายแดนเขมร จึงอ้าง

ต่อไทยว่าฝรั่งเศสมีสิทธิเหนือดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเพราะดินแดนแถบนี้เคยเป็นของญวนซึ่งมีอำนาจเหนือลาวมาก่อน เมื่อญวนตกเป็นของฝรั่งเศสแล้ว ลาวจึงต้องตกเป็นของฝรั่งเศสด้วย ฝรั่งเศสขอให้ไทยถอนทหารบริเวณชายแดนออกไปแต่ไทยปฏิเสธ ฝรั่งเศสจึงส่งกำลังเข้าโจมตีทหารไทยที่อยู่ชายแดนแม่น้ำโขง ทำให้เกิดการปะทะกันขึ้นบ่อยครั้ง เหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นคือ การปะทะกันระหว่างทหารไทยและฝรั่งเศสที่เมืองคำม่วนและทุ่งเชียงคำ (ทุ่งไหหินในปัจจุบัน) ในครั้งนั้นฝรั่งเศสกล่าวหาว่า พระยาดมเมืองขวาง (ข้า ยอดเพชร ข้าหลวงไทยประจำเมืองคำเกิด คำม่วน และเป็นนายด่านรักษาเมืองคำม่วน) เป็นผู้รับผิดชอบที่นาย โกรสกุแรง ทหารชาวฝรั่งเศสต้องเสียชีวิต และเรียกร้องให้ไทยลงโทษพระยาดมเมืองขวาง ขณะเดียวกันฝรั่งเศสยังยื่นกรณขอเรียกร้องสิทธิเหนือดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง นายออกุสต์ ปาวี ราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ จึงแจ้งให้ไทยทราบอย่างเป็นทางการถึงข้อเรียกร้องดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง รวมทั้งให้ทำความเข้าใจปัญหาเกี่ยวกับคนฝรั่งเศสหรือคนในบังคับฝรั่งเศส การปะทะกันตามชายแดนได้ขยายตัวถึงขั้นวิกฤติ ฝรั่งเศสไม่ประสงค์จะเจรจากับไทยอีกต่อไป ในวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ฝรั่งเศสได้ส่งเรือรบ ๒ ลำ โดยมีเรือสินค้าเป็นเรือนำร่องแล่นจากปากน้ำจะเข้ามายังกรุงเทพฯ เพื่อบีบบังคับให้ไทยยอมทำตามข้อเสนอ จึงเกิดการต่อสู้กันที่ปากน้ำเรียกเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า วิกฤติการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ เรือรบฝรั่งเศสแล่นมาถึงใจกลางเมืองกรุงเทพฯ ได้ในวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๓๖ ฝรั่งเศสยื่นคำขาดให้ไทยมอบดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ให้ทหารออกจากชายแดน ให้ลงโทษผู้กระทำความผิด ให้เสียค่าทำขวัญแก่ครอบครัวผู้เสียชีวิต และจ่ายเงินค่าปรับเป็นเงินฝรั่งเศส ๒ ล้านฟรังก์จำนวนหนึ่ง และอีกจำนวนหนึ่งเป็นเงินไทย ๓ ล้านบาท คำขาดนี้ฝรั่งเศสบังคับให้ไทยตอบภายใน ๔๘ ชั่วโมง แต่ไทยยอมรับได้เพียงบางข้อ ซึ่งทำให้ฝรั่งเศสไม่พอใจจึงส่งเรือรบปิดปากอ่าวไทย เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๔๓๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ทรงตระหนักว่าถ้าไทยยังคงขัดขืนดำเนินการแข่งกร้าวต่อฝรั่งเศส ก็อาจจะก่อให้เกิดอันตรายขึ้นแก่ประเทศชาติ จึงพยายามเจรจากับฝรั่งเศส และพยายามขอความช่วยเหลือจากอังกฤษด้วยแต่ไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นไทยจำต้องยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศสทุกประการ ฝรั่งเศสจึงประกาศเลิกปิดอ่าวเมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ และมีการลงนามสนธิสัญญาไทย - ฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑. รัฐบาลไทยยินยอมสละสิทธิทั้งหมดในดินแดนบนฝั่งซ้ายและบรรดาเกาะต่างๆ ในแม่น้ำโขง
๒. ห้ามรัฐบาลไทยส่งเรือเข้าไปในทะเลสาบกำพูชา แม่น้ำโขง และลำน้ำต่างๆ ที่แยกจากแม่น้ำโขง
๓. ห้ามรัฐบาลไทยสร้างด่านหรือค่ายทหารในเมืองพระตะบองและเสียมราฐ รวมทั้งเกาะต่างๆ ภายในรัศมี ๒๕ กิโลเมตรบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง และให้เขต ๒๕ กิโลเมตรนี้เป็นเขตปลอดทหาร
๔. ฝรั่งเศสขอสงวนสิทธิที่จะตั้งสถานกงสุลที่ใดก็ได้ โดยเฉพาะที่น่านและโคราช

นอกจากไทยยังต้องลงนามในอนุสัญญาแนบท้ายอีกหนึ่งฉบับกับฝรั่งเศส ซึ่งมีใจความบังคับให้ไทยปฏิบัติตามข้อเรียกร้องต่างๆ ดังกล่าวมาข้างต้น ที่สำคัญคือ ฝรั่งเศสจะยึดจันทบุรีไว้เป็นประกันจนกว่าไทยจะปฏิบัติตามสัญญาอย่างครบถ้วน

จากสนธิสัญญาไทย - ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๖ ฉบับนี้ ทำให้ไทยเสียดินแดนครั้งสำคัญและมากที่สุด โดยต้องยอมยกอาณาจักรลาวเกือบทั้งหมดให้แก่ฝรั่งเศส และหากไทยไม่ยอมยุติเหตุการณ์ครั้งนี้ ฝรั่งเศสจะใช้เป็นข้ออ้างบีบบังคับเรียกร้องอย่างอื่นเพิ่มเติมอีก

ข้อตกลงระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๙ (หรือ พ.ศ. ๒๔๓๘ คัดปี พ.ศ. แบบเก่า)

หลังจากไทยเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงประมาณ ๒ ปีเศษ อังกฤษ และฝรั่งเศสก็ได้ทำข้อตกลงระหว่างกันโดยให้ไทยเป็นรัฐกันกระทบ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสภาพที่ตั้งของประเทศไทยที่อยู่ระหว่างดินแดนอาณานิคมของอังกฤษทางตะวันตกและทางใต้ กับของฝรั่งเศสทางด้านตะวันออก ทำให้อังกฤษมีนโยบายที่จะให้ไทยเป็นรัฐกันกระทบระหว่างอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส โดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษไม่ประสงค์ที่จะมีพรมแดนประชิดกับฝรั่งเศส เพราะเกรงว่าจะหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกันด้วยอาวุธไม่ได้ ซึ่งจะเป็นชนวนนำไปสู่สงครามระหว่างกันโดยง่าย อังกฤษจึงเปิดการเจรจากับฝรั่งเศส และทำข้อตกลงระหว่างกันเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๙ โดยทั้งสองประเทศรับรองเอกราชและอธิปไตยของไทยเหนือดินแดนบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เพชรบุรี แม่กลอง ท่าจีน และบางปะกง (ไม่รวมพื้นที่ทั้งหมดของไทย) ซึ่งการทำข้อตกลงระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสนี้ ไทยมิได้รับทราบอย่างเป็นทางการ เพราะมิได้มีการปรึกษาหารือกับไทยอย่างไรรู้ก็ตามนับว่าข้อตกลงนี้เป็นผลดีกับไทยที่ทั้งอังกฤษ และฝรั่งเศสให้สัญญาต่อกันเป็นลายลักษณ์อักษรว่าจะไม่ทำการใดๆ ที่รุนแรง ซึ่งจะกระทบกระเทือนต่อความเป็นเอกราชของไทย ขณะเดียวกันที่ไทยเป็นรัฐกระทบระหว่างดินแดนภายใต้อิทธิพลของมหาอำนาจทั้งสอง จะกันไม่ให้เกิดการกระทบกระทั่งกันระหว่างมหาอำนาจทั้งสองด้วย

แม้ว่าข้อตกลงระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสดังกล่าวจะเป็นการรับประกันเอกราชของไทยในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เพชรบุรี แม่กลอง ท่าจีน และบางปะกง โดยให้ไทยเป็นรัฐกันกระทบ ระหว่างอาณานิคมของอังกฤษและของฝรั่งเศส แต่จากแผนที่แนบท้ายข้อตกลงระหว่างสองประเทศ พ.ศ. ๒๔๓๙ แสดงให้เห็นอาณาเขตที่อังกฤษและฝรั่งเศสมีความต้องการจะเข้ามามีอิทธิพลในดินแดนไทย นอกจากนี้ ยังปรากฏหลักฐานที่แสดงแนวเส้นอาณาเขตในลักษณะเดียวกันในแผนที่ “The Century Atlas, India , East, including Burma ,Siam and French Indo-China. Copyright,1897,by the Century Co.,New York” พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ซึ่งมีข้อความประกอบแผนที่ เป็นภาษาอังกฤษว่า “ Boundarirs of French and Britis military occupation of Siam (agreement of 1896)”

แผนที่ The Century Atlas, India , East, including Burma ,Siam and French Indo-China. ดังกล่าวแสดงเส้นอาณาเขต กำหนดเขตอิทธิพลในดินแดนไทยทางเหนือที่บริเวณจังหวัดแม่ฮ่องสอนในปัจจุบันตามแนวทิวเขาถนนธงชัย พื้นที่ตรงส่วนนี้แผนที่พิมพ์ว่า “British Sphere” และดินแดนทางภาคใต้ซึ่งครอบคลุมอาณาเขตตั้งแต่บริเวณลำน่านบางตะพาน (อยู่ในเขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ในปัจจุบัน) จนสุดเขตรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู พื้นที่ส่วนนี้ในแผนที่พิมพ์ว่า “ Lower Siam British Shpere” ส่วนดินแดนทางตะวันออกของไทยซึ่งครอบคลุมอาณาเขตตั้งแต่บริเวณลำน่านประแส (อยู่ในเขตจังหวัดระยองในปัจจุบัน) ขึ้นไปยังเมืองสระแก้ว ผ่านกบินทร์บุรี ทิวเขาสนกำพวด ทิวเขาตองพญาเย็น ทิวเขาเพชรบูรณ์ ขึ้นไปตามแนวทิวเขาหลวงพระบางจนถึงเมืองเชียงของ พื้นที่ทางด้านตะวันออกของส่วนนี้ ในแผนที่พิมพ์ว่า “Frehch Sphere” แผนที่ดังกล่าวจึงเท่ากับเป็นการแสดงเจตนารมณ์ในการกำหนดเขตอิทธิพลในดินแดนไทย ภายใต้ข้อตกลงระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๙

ปฏิญญาลับไทย – อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๔๐

จากข้อตกลงระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๙ ที่ให้ไทยเป็นรัฐกันกระทบไทยได้รวมพื้นที่ทางใต้ของไทยนั้น ทำให้ดินแดนทางภาคใต้ซึ่งอยู่ใกล้กับมลายูของอังกฤษไม่ได้รับการค้าประกันความมั่นคง จึงทำให้อังกฤษหวั่นเกรงการแผ่อิทธิพลเข้ามาของเยอรมนี เนื่องจากเยอรมนีกำลังพยายามสร้างฐานทางการเมือง

และเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในประเทศไทยให้มั่นคงขึ้น เช่น การเดินเรือพาณิชย์ส่งสินค้าเข้าและสินค้าออกมีจำนวนทวีขึ้น รวมทั้งการขุดแร่ การขอสัมปทานต่างๆ ในภาคใต้ของไทย ซึ่งอาจจะถือโอกาสขยายอิทธิพลเข้าไปในแหลมมลายูของอังกฤษต่อไป อังกฤษจึงเปิดการเจรจากับไทย ซึ่งนำไปสู่การลงนามปฏิญญาลับไทย – อังกฤษ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๔๐ โดยไทยยินยอมลงนามก็เพื่อให้อังกฤษค้ำประกันความมั่นคงของดินแดนภาคใต้ของไทย สำคัญคือ ประเทศไทยสัญญาจะไม่ยอมให้ชาติหนึ่งชาติใด เข้าซื้อหรือถือกรรมสิทธิ์ เหนือดินแดนไทยตั้งแต่ใต้ตำบลบางตะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ต่อไป โดยมิได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลอังกฤษก่อนเป็นลายลักษณ์อักษร และเพื่อเป็นการตอบแทนรัฐบาล อังกฤษตกลงจะให้ความคุ้มครองทางการทหารแก่ไทยในกรณีถูกรุกรานจากชาติอื่น อย่างไรก็ตามปฏิญญาฉบับนี้ ก็ก่อให้เกิดปัญหาบางประการ คือ อังกฤษมักจะขัดขวางเมื่อไทยจะให้ สัมปทานชาติอื่นมาลงทุนในบริเวณดังกล่าว อังกฤษไม่ยอมให้ไทยสร้างทางรถไฟสายใต้ นอกจากนี้ก็มีปัญหาที่เปิดโอกาสให้อังกฤษเข้าแทรกแซงหัวเมืองมลายูของไทยได้ง่ายขึ้นรวมทั้งปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับอังกฤษ ไทยจึงพยายามหาทางขอยกเลิกปฏิญญาฉบับดังกล่าว ซึ่งต่อมาไทยก็ทำข้อตกลงผ่อนปรนกับอังกฤษได้ในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ดังจะได้กล่าวในหัวข้อการเสียดินแดนกลันตัน ตรัง กานู ไทรบุรี และปะลิสให้อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑

การเสียดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๖

เนื้อที่ ประมาณ ๖๒,๕๐๐ ตารางกิโลเมตร

ความเป็นมา

หลังจากวิกฤติการณ์ปากน้ำ ร.ศ. ๑๑๒ รัฐบาลไทยและรัฐบาลฝรั่งเศสได้ลงนามในสนธิสัญญาและอนุสัญญาไทย – ฝรั่งเศส เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ซึ่งส่งผลให้ไทยเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงแก่ฝรั่งเศส แม้ไทยจะปฏิบัติตามสนธิสัญญาที่ฝรั่งเศสเสนออย่างครบถ้วนแล้วก็ตาม แต่ฝรั่งเศสก็ยังไม่ยอมถอนทหารออกจากเมืองจันทบุรี ทั้งนี้เพราะฝรั่งเศสต้องการใช้จันทบุรีเป็นเครื่องต่อรองเพื่อยึดดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ไทยได้พยายามเจรจากับฝรั่งเศสแต่ไม่เป็นผล ในที่สุดไทยต้องทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๖ มีสาระสำคัญดังนี้

๑. ไทยจะต้องสละสิทธิของไทยทั้งหมดเหนือดินแดนบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส ได้แก่ เมืองหลวงพระบาง ฝางขาว มโนไพร และ จำปาศักดิ์ ซึ่งอยู่ตรงกับเมืองปากเซทางภาคใต้ของลาว

๒. ชาวเอเชียเกิดในดินแดนอาณานิคมหรือรัฐในอารักขาของฝรั่งเศสที่ตั้งถิ่นฐานในเมืองไทยและลูกเท่านั้น จึงจะมีสิทธิลงทะเบียนเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส ส่วนอำนาจในการตัดสินคดีนั้น ถ้าจำเลยเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส (ไม่ว่าจะเป็นคนฝรั่งเศสโดยกำเนิดหรือชาวเอเชียก็ตาม) ศาลกงสุลฝรั่งเศสเป็นผู้ตัดสินคดี ยกเว้นคนในบังคับฝรั่งเศสที่พำนักอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และน่าน ต้องขึ้นศาลต่างประเทศ

๓. ไทยยอมให้ฝรั่งเศสสร้างทางรถไฟเชื่อมระหว่างหลวงพระบาง จำปาศักดิ์ พนมเปญ และพระ

ตะบอง

๔. พื้นที่ ๒๕ กิโลเมตรจากริมแม่น้ำโขงและเขมรส่วนใน คือพระตะบอง เสียมราฐ และพระศรีโสภณ ไทยจะส่งกำลังทหารเข้าไปได้แต่ต้องเป็นทหารที่อยู่ใต้บังคับบัญชาของไทยเท่านั้น

๕. ฝรั่งเศสจะถอนตัวออกจากจันทบุรีซึ่งยึดครองไว้ตั้งแต่หลังวิกฤติการณ์ปากน้ำ ร.ศ. ๑๑๒

อย่างไรก็ตามระยะแรกฝรั่งเศสก็ไม่ยอมถอนออกจากจันทบุรี จนเวลาล่วงเลยไปถึงกลางปี พ.ศ. ๒๔๔๘

ฝรั่งเศสได้ออกจากจันทบุรี แต่ไปยึดเมืองตราดแทน โดยอ้างว่าเพื่อเป็นหลักประกันว่าไทยจะปฏิบัติตามสัญญาครบถ้วน

การเสียดินแดนเขมรส่วนใน (มณฑลบูรพา) ให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๙

เนื้อที่ ประมาณ ๕๑,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

ที่ตั้งของเขมรส่วนใน

เขมรส่วนใน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของไทย มีเมืองสำคัญคือ พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ ทางตะวันออกติดกับลาวใต้ และเขมรส่วนนอก

ความเป็นมา

เมื่อฝรั่งเศสถอนกำลังจากเมืองจันทบุรีไปยึดเมืองตราดแทนนั้น ฝ่ายไทยได้ขอให้ฝรั่งเศสออกจากเมืองตราดและให้คืนเกาะกง และด่านซ้าย (ในเขตจังหวัดเลยในปัจจุบัน) ให้แก่ไทยด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองตราดนั้น เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของชายทะเลฝั่งตะวันออกของไทย แต่ฝรั่งเศสไม่ยอมถอนกำลังออกจากเมืองตราด ดังนั้นการจะให้ฝรั่งเศสออกจากเมืองตราด ไทยจึงต้องยกเมืองเสียมราฐ พระตะบอง และศรีโสภณ ให้แก่ฝรั่งเศสตามคำเรียกร้อง ประกอบกับในเวลานั้นทั้งสามเมืองมีความสำคัญกับฝรั่งเศส เพราะมีโครงการสร้างทางรถไฟสาย ช่างอน – ฮานอย ซึ่งจะช่วยลดค่าใช้จ่ายได้มากหากจะต้องสร้างทางรถไฟผ่านพระตะบองและฝั่งขวาแม่น้ำโขง ส่วนนโยบายของไทยในเวลานั้นก็คือการต้องการแก้ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเป็นสำคัญด้วย ดังนั้นไทยกับฝรั่งเศสจึงได้ลงนามในหนังสือสัญญาระหว่างกันเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๔๙ ซึ่งมีสาระสำคัญคือ

๑. ไทยยอมยกดินแดนเขมรส่วนใน คือ เมืองพระตะบอง เสียมราฐ และ ศรีโสภณ ให้แก่ฝรั่งเศสเพื่อตอบแทนกับการที่ฝรั่งเศสคืนด่านซ้าย ตราด เกาะต่างๆ ที่อยู่ใต้แหลมสิงห์ไปจนถึงเกาะกูดให้ไทย
๒. ชาวเอเชียซึ่งเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส หากทำผิดหลังการลงนามในหนังสือสัญญานี้ต้องขึ้นศาลไทย โดยกงสุลฝรั่งเศสมีสิทธิถอนคดีไปพิจารณาเองได้ ส่วนผู้ที่อยู่ในบังคับก่อนวันลงนามให้ขึ้นศาลระหว่างประเทศ
๓. หลังจากไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายหลักสากลครบถ้วนแล้ว ให้คนเอเชียในบังคับฝรั่งเศสทั้งหมดขึ้นศาลไทย

การเสียดินแดนรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และ ปะลิสให้อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑

เนื้อที่ ประมาณ ๘๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

ที่ตั้งของรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส

ตั้งอยู่บนแหลมมลายู ไทรบุรีและปะลิส ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกของแหลมมลายู (ฝั่งทะเลอันดามัน) ส่วนกลันตันและตรังกานู ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกของแหลมมลายู (ฝั่งทะเลจีนใต้)

ความเป็นมา

สืบเนื่องจากที่ไทยต้องการแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับอังกฤษ โดยที่คนในเอเชียในบังคับอังกฤษที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยขึ้นศาลไทย เช่นเดียวกับที่ฝรั่งเศสผ่อนผันทางด้านสิทธิสภาพนอกอาณาเขตตามสนธิสัญญาที่ทำไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ จึงมีผลให้ไทยทำสนธิสัญญากับอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ โดยมีปัจจัยผลักดันเบื้องหลังที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือความต้องการยกเลิกปฏิญญาลับ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ที่สาระสำคัญว่า ประเทศไทยสัญญาจะไม่ยินยอมให้ชาติหนึ่งชาติใดเข้าซื้อ หรือถือกรรมสิทธิ์เหนือดินแดนไทย ตั้งแต่ใต้ตำบลบางตะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ต่อไป โดยมีได้รับความเห็นชอบจากอังกฤษก่อนเป็นลายลักษณ์อักษร และเพื่อการตอบแทน รัฐบาลอังกฤษตกลงจะให้ความคุ้มครองทางการทหารแก่ไทยในกรณีถูก

รุกรานจากชาติอื่น แต่แล้วในเวลาต่อมาอังกฤษก็ไม่ได้ปฏิบัติตามสัญญาในข้อที่จะช่วยเหลือเมื่อถูกรุกราน ดังตอนที่ฝรั่งเศสเรียกร้องดินแดนบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงนั้น แทนที่อังกฤษจะช่วยเหลือไทย กลับให้ไทยปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศส จากการที่อังกฤษไม่ได้ช่วยเหลือไทยและข้อเสียเปรียบในด้านการเมือง ที่จำกัดสิทธิของไทยเหนือดินแดนใต้ตำบลบางตะพานลงไป ได้เร่งให้ไทยพยายามหาทางยกเลิกปณิญาฉบับนี้ให้ได้ แต่การเจรจาไม่เป็นผลดังนั้นรัฐบาลไทยจึงต้องหาสิ่งตอบแทนให้อังกฤษจนเป็นที่พอใจ คือดินแดนไทยในแหลมมลายู ในที่สุดไทยก็ต้องยกหัวเมืองมลายู คือ กลันตัน ตรังกานุ ไทรบุรี และปะลิสเพื่อแลกเปลี่ยนกับการยกเลิกสัญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ และแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขต กับอังกฤษตามสนธิสัญญาไทย - อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑. ไทยยอมยกเมืองไทร ลันตัน ตรังกานุ ปะลิส รวมทั้งเกาะใกล้เคียงให้กับอังกฤษ
๒. คนเอเชียในบังคับของอังกฤษ หากทำผิดหลังลงนามในสนธิสัญญานี้ให้ขึ้นศาลไทย ส่วนผู้ที่อยู่ในบังคับก่อนทำสัญญาให้ขึ้นศาลไทยโดยมีกงสุลอังกฤษเข้าร่วมรับฟังการพิพากษาคดีด้วย
๓. หลังจากไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายตามหลักสากลครบถ้วนแล้ว ให้คนเชื้อทั้งหมดขึ้นศาลไทย

ในท้ายผนวกของสนธิสัญญานี้ไทยและอังกฤษยินยอมยกเลิกปณิญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ และอังกฤษจะให้ไทยกู้เงินก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ภายใต้เงื่อนไขว่า ผู้ดำเนินการก่อสร้างต้องเป็นชาวอังกฤษ

สรุปการเสียดินแดนของไทยให้แก่ฝรั่งเศส ๕ ครั้ง และ อังกฤษ ๒ ครั้งดังนี้

- เสียดินแดนเขมรส่วนนอกให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๑๐ เนื้อที่ประมาณ ๑๒๕ ,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร
- เสียแคว้นสิบสองจุไทยให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๑ เนื้อที่ประมาณ ๘๗ ,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร
- เสียดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินให้อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๓๖ เนื้อที่ประมาณ ๓๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร
- เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๖ เนื้อที่ประมาณ ๑๔๓ ,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร
- เสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๖ เนื้อที่ประมาณ ๖๒ ,๕๐๐ ตารางกิโลเมตร
- เสียดินแดนเขมรส่วนใน (มณฑลบูรพา) ให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๙ เนื้อที่ประมาณ ๕๑ ,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร
- เสียดินแดนรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานุ และปะลิส ให้อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ เนื้อที่ประมาณ ๘๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่รอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจตะวันตกในยุคอาณานิคม ไทยจำต้องเสียดินแดนเพื่อรักษาเอกราชของชาติไว้ได้ การที่ประเทศไทยดำรงความเป็นเอกราชไว้ได้ ก็ด้วยพระปรีชาสามารถขององค์พระมหากษัตริย์ไทย คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงดำเนินนโยบายผ่อนปรนทางการทูตยอมเสียประโยชน์ส่วนน้อยรักษาประโยชน์ส่วนใหญ่ คือ เอกราชของชาติซึ่งผองเราชาวไทยทุกคนต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่านทั้งสองอย่างหาที่สุดมิได้

การเสียดินแดนอื่น ๆ ที่อยู่ห่างไกลศูนย์กลางอำนาจการปกครองของไทย

- เสียบันทายมาศให้กับญวน พ.ศ. ๒๓๕๓ (ญวนขอจากไทย) - เสียดินแดน แสนหวี เชียงตุง เมืองพง ให้พม่า พ.ศ. ๒๓๖๘

- เสียประ และสลึงอ พ.ศ.๒๓๖๘ (ประ และสลึงอเป็นอิสระจากไทย)
- เสียแคว้นสิบสองพันนาให้จีน พ.ศ.๒๓๙๗
- เสียบันทายมาศให้กับญวน พ.ศ.๒๓๕๓

การเสียเสียบันทายมาศ ให้ญวน พ.ศ.๒๓๕๓ (ญวนขอจากไทย สมัยรัชการที่ ๒) เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จสวรรคตใน พ.ศ.๒๓๕๒ พระเจ้ากรุงเวียตนามยาลองได้แต่งทูตเข้ามาในกรุงเทพฯ ๒ คณะด้วยกัน คณะหนึ่งเข้ามากราบถวายบังคมบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช อีกคณะเข้ามากราบถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งเสด็จครองราชย์สืบต่อมา พร้อมทั้งทูลเกล้าถวายเครื่องราชบรรณาการด้วย และในคราวเดียวกันนี้พระเจ้ากรุงเวียตนามได้มีพระราชสาส์นขอพระราชทานเมืองบันทายมาศ เรียกกันหลายชื่อ เช่น พุทโธมาศ ไผทมาศ ญวนเรียก ฮาเตียน ซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นของญวนกลับเป็นของญวนตั้งแต่ก่อน

เมืองบันทายมาศ นี้อยู่ริมทะเลปากคลองลัดที่จะเข้าไปยังกัมพูชาทางใต้ได้ง่ายจึงเป็นเมืองสำคัญทางยุทธศาสตร์ที่จะแผ่อำนาจเหนือเขมรและเมืองที่อยู่ใกล้เขตญวนไปมาถึงกันได้สะดวกกว่าไทยมาก ครั้นสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพไปตีเขมรทัพเรือขึ้นไปถึงเมืองบันทายมาศแต่เมืองนี้อยู่ใกล้กับดินแดนญวนมากจึงรักษาไว้ได้ยาก

การขอเมืองบันทายมาศครั้งนี้ไทยทราบความประสงค์ของญวนที่จะใช้เมืองบันทายมาศเป็นทางที่จะเข้าถึงเขมร เพื่อจะได้มีอิทธิพลเหนือเขมร แต่เนื่องจากเวลานั้นเป็นช่วงเวลาเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ และไทยก็กังวลว่าจะมีศึกพม่าด้วย จึงไม่ประสงค์จะเป็นศัตรูกับญวนอีกทางหนึ่ง ทั้งเมืองนี้ก็อยู่ห่างไกลจากเมืองไทยมากรักษาไว้ได้ยาก และอีกประการหนึ่งในเวลานั้น พระเจ้ากรุงเวียตนามได้ส่งชนางญวนมาว่าราชการเมืองบันทายมาศเรียบร้อยแล้ว ถ้าไทยไม่ให้เมืองบันทายมาศแก่ญวน ก็จะต้องส่งกองทัพไปไล่ญวน ทำให้เกิดสงครามกับญวน ดังนั้นไทยจึงยอมยกเมืองบันทายมาศให้ญวน โดยมีพระราชสาส์นตอบยอมยกบันทายมาศพระราชทานแก่พระเจ้ากรุงเวียตนามตามประสงค์

การเสียดินแดนแสนหวี เชียงตุง เมืองพง ให้พม่า พ.ศ. ๒๓๖๘ (สมัยรัชการที่ ๓)

ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช อาณาเขตของไทยทางด้านเหนือครอบคลุมไปถึงเมืองแสนหวี เชียงตุง เมืองพง โดยพระเจ้ากาวิละยกทัพตีหัวเมืองดังกล่าวได้เมื่อ พ.ศ.๒๓๔๗ แต่เนื่องจากเมืองเหล่านี้เป็นดินแดนที่อยู่ห่างไกลจากไทยมาก ยากแก่การควบคุมดูแลจึงทำให้ทั้งสามเมืองละเลยไม่ส่งเครื่องราชบรรณาการมาตามประเพณี ไทยก็ไม่มีกำลังที่จะไปติดตามปราบปราม อีกทั้งไทยเองก็กำลังติดพันกับกบฏทางหัวเมืองปักษ์ใต้จึงเป็นเหตุให้เมืองดังกล่าวตั้งตัวเป็นอิสระ จนต่อมาก็ตกอยู่ภายใต้การยึดครองของพม่าในปี พ.ศ.๒๓๖๘ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

การเสียประ และสลึงอ พ.ศ.๒๓๖๘ (ประ และสลึงอ สมัยรัชกาลที่ ๓)

ในต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำประเทศอินเดียได้แต่งตั้งให้ ร.อ.เฮนรี เออร์นีเป็นทูตเข้ามายังเมืองไทยเมื่อ พ.ศ.๒๓๖๘ เพื่อเจรจาทำสัญญาทางราชไมตรีและการพาณิชย์รวมทั้งเจรจากับไทยเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู คือ ไทรบุรี กลันตัน ตรัง กานูตลอดจน ประและสลึงอเดิมเป็นของฮอลันดา(เนเธอร์แลนด์)ซึ่งมาตั้งอยู่ที่ มะกาเมื่อฮอลันดาขมามะละกาให้บริษัทยินเดียตะวันออกของอังกฤษแล้ว อังกฤษย่อมมีอำนาจเหนือเมืองทั้งสอง นอกจากนี้ทั้งประและสลึงอ ต่างก็มี

ความสัมพันธ์กับบริษัทอินเดียตะวันออกตลอดมาด้วย เพราะฉะนั้นบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ จึงไม่ยินยอมให้ไทยเข้าไปมีอำนาจเหนือประและสลังอ ฝ่ายไทยยืนยันว่าเมื่อฮอลันดาครองมะละกาอยู่นั้น ฮอลันดาไม่เคยกล่าวว่ามีอำนาจเหนือประ และประส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองและเครื่องราชบรรณาการให้แก่ไทยด้วย ในที่สุดไทย และ ร.อ.เฮนรี เบอร์นี ตกลงให้เป็นการตัดสีใจของสุลต่านแห่งประว่าจะส่งเครื่องราชบรรณาการให้ไทยอีกต่อไปหรือไม่และจะให้สุลต่านประมีอิสระในการปกครองประ โดยไทยและบริษัทอินเดียตะวันออกจะไม่ส่งกำลังเข้าไปรบกวนประ แต่บริษัทอินเดียตะวันออกจะป้องกันไม่ให้สุลต่านแห่งสลังอโจมตีประ ฝ่ายไทยรับรองว่าจะไม่ยกทัพไปตีสลังอ เมื่อการเจรจาสิ้นสุดลง ทั้งสองฝ่ายได้ทำสนธิสัญญากัน (เรียกสั้น ๆ ว่าสัญญาเบอร์นี) เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๓๖๙ ต่อมาประตัดสินใจไม่ขึ้นต่อไทย ต้องการเป็นอิสระในการปกครองตนเอง ซึ่งเป็นการเปิดทางให้อังกฤษได้เข้ามาแสวงหาอิทธิพลในประและสลังอในเวลาต่อมา

การเสียแคว้นสิบสองปันนาให้จีน พ.ศ.๒๓๙๗

สิบสองปันนา ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลยูนนานของจีนในปัจจุบัน เป็นดินแดนที่อยู่ใต้ อำนาจของจีนและพม่าแต่เดิม แต่เนื่องจากอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางของอาณาจักรทั้งสอง จึงทำให้สิบสองปันนามีอิสระในการปกครองตนเอง ครั้นถึงรัชสมัยรัชกาลที่ ๑ เกิดความวุ่นวายในชั้นในสิบสองปันนา เจ้านายเมืองเชียงรุ่ง (ในแคว้นสิบสองปันนา) องค์หนึ่งหนีมาพึ่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ซึ่งขณะนั้นเชียงใหม่เป็นเมืองประเทศราชของไทย เจ้าเมืองเชียงใหม่ได้พาเจ้านายเมืองเชียงรุ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในกรุงเทพฯ ต่อมาปลายรัชกาลที่ ๓ และต้นรัชกาลที่ ๔ พม่าและจีนประสบปัญหาภายในของตนเองจนไม่สามารถเข้ามาแทรกแซงในสิบสองปันนาเป็นเหตุผลักดันให้ไทยเผชิญหน้ากับเชียงตุง(เป็นเมืองที่อยู่ภายใต้อำนาจของพม่าซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับสิบสองปันนาทางด้านตะวันตก และมีอิทธิพลเหนือสิบสองปันนาเวลานั้น) การสู้รบของไทยและเชียงตุงในสมัยรัชกาลที่ ๔ ไทยแพ้สงครามเนื่องจาก เกณฑ์กองทัพได้จากหัวเมืองฝ่ายเหนือเท่านั้น ประกอบกับพม่าส่งกำลังส่วนหนึ่งมาร่วมรบด้วย หลังจากนั้นไทยจึงไม่สามารถเข้ามามีอิทธิพลในสิบสองปันนาได้ต่อไป

บรรณานุกรม (Bibliography)

กองบัญชาการทหารสูงสุด. ประวัติกองทัพไทยในรอบ ๒๐๐ ปี พ.ศ.๒๕๒๕ - ๒๕๒๕

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๒๕

ขจร สุขพานิช. ข้อมูลประวัติศาสตร์: สมัยบางกอก. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๔

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กับกระทรวงมหาดไทย ก
กรุงเทพฯ: โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๒๗

ขลิพย์ ณ ถลาง. ประเทศราชของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๑

แพทริก ทัก. หมาป่าฝรั่งเศสกับลูกแกะสยาม ภัยคุกคามของฝรั่งเศสต่อความเป็นเอกราชของสยามปี ค.ศ.๑๘๕๘-๑๙๐๗. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๔๔

แสงโสม เกษมศรี, ม.ร.ว.ประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ราชการที่ ๑ - ราชการที่ ๓ (พ.ศ.๒๓๒๕ - ๒๓๙๔).

กรุงเทพฯ: คณะกรรมการการข้าราชการประวัตินาตนาไทย, ๒๕๐๕

สุรเสณัฐ รามสมภพ, พลโท. ประวัติศาสตร์การสงครามไทยรบพม่า คู่มือการกวาดวิชาเข้าโรงเรียนเสนาธิการทหารบก หลักสูตรหลักประจำชุดที่ ๔๒ (พ.ศ.๒๕๐๖ – ๒๕๐๗). เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๐๖

อักษรศาสตร์ , คณะ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๑๐๐ ปี สยาม - รัฐเซีย ประกอบการจัดนิทรรศการ ๑๐๐ ปี

สยาม - รัฐเซีย เมื่อ ๑๖ - ๒๖ ธันวาคม ๒๕๔๐ ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม.

นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๐

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

แบบฟอร์มที่ ๑ การจำแนกองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการผลักดันตามประเด็นยุทธศาสตร์ของส่วนราชการ/จังหวัด (KM Action Plan)

ชื่อส่วนราชการ : กปศ.สวท.รร.จปร.

ประเด็นยุทธศาสตร์	เป้าประสงค์ (objective)	ตัวชี้วัด (KPI) ตามคำรับรอง	เป้าหมายของตัวชี้วัด	องค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานตามประเด็นยุทธศาสตร์
การรักษาความมั่นคงของรัฐ				- จัดทำแผนที่การเสียดินแดน ๑๔ ครั้งของไทยสำหรับกำลังพล และ นนร.
องค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติราชการตามประเด็นยุทธศาสตร์ที่เลือกมาจัดทำแผนการจัดการความรู้ คือ				
แผนการจัดการความรู้	ประเด็นยุทธศาสตร์ : การรักษาความมั่นคงของรัฐ (มุ่งผลิตนายทหารสัญญาบัตรหลักให้เป็นผู้นำทางทหารที่พึงประสงค์ของ ทบ: การพัฒนาเพื่อความทันสมัย)			
แผนที่ ๑	องค์ความรู้ที่จำเป็น : จัดทำแผนที่การเสียดินแดน ๑๔ ครั้งของไทย			
	เหตุผลที่เลือกองค์ความรู้ : - กำลังพล/ นนร. รร.จปร. ขาดความเข้าใจการเสียดินแดน ๑๔ ครั้งของไทย			
	ตัวชี้วัดตามคำรับรองและเป้าหมายที่เลือกใช้วัดการทำ KM :			

แบบฟอร์มที่ ๒แผนการจัดการความรู้ (KM Action Plan)

ชื่อส่วนราชการ : กปศ.สวท.รร.จปร.

ประเด็นยุทธศาสตร์ : การรักษาความมั่นคงของรัฐ (มุ่งผลิตนายทหารสัญญาบัตรหลักให้เป็นผู้นำทางทหารที่พึงประสงค์ของ ทบ. การพัฒนาเพื่อความทันสมัย

องค์ความรู้ที่จำเป็น : การจัดทำแผนที่การเสียดินแดน ๑๔ ครั้งของไทยสำหรับกำลังพล และ นนร.

ลำดับ	กิจกรรม	ระยะเวลา	ตัวชี้วัด	เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ/ อุปกรณ์	งบประมาณ	ผู้รับผิดชอบ	CMP
๑	การบ่งชี้ความรู้ -สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันระดมสมองเพื่อค้นหา ความรู้ที่พึงประสงค์ -ความรู้การเสียดินแดนของไทย ๑๔ ครั้ง - ปีที่สูญเสีย - จำนวนพื้นที่ที่สูญเสีย - สาเหตุของการสูญเสีย	๒๗ มิ.ย.๕๖	KM Team	๕ นาย	KM Team	- ชุมชนนัก ปฏิบัติ cop - ฐานความรู้	-	รร.จปร.	๑,๒,๓
๒	การสร้างและแสวงหาความรู้ - ค้นหาค้นหาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ - ค้นหาค้นหาข้อมูลจากสารสนเทศ - ค้นหาค้นหาข้อมูลจากห้องสมุด รร.จปร. และ กปศ.สวท.ฯ - ค้นหาค้นหาข้อมูลจาก ทบ.(ยก.ทบ.)	สัปดาห์ที่ ๑-๒ มิ.ย.๕๖	จำนวนข้อมูลที่ สอบทานกันได้	ไม่น้อยกว่า ๓ แหล่งข้อมูล	-ห้องสมุด รร.จปร. , ยศ.ทบ.,ยก..ทบ. - อินเทอร์เน็ต	- ฐานความรู้	-	รร.จปร.	๑,๒,๓,๔
๔	การประมวลและกลั่นกรองความรู้ -นำร่างคู่มือที่จัดทำขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ เช่น ผู้เชี่ยวชาญจาก สกศ.รร.จปร.,ยก.ทบ.	ก.ค.๕๖	จำนวน ผู้เชี่ยวชาญที่ ตรวจสอบ	ไม่น้อยกว่า ๓ คน	ผู้เชี่ยวชาญด้านประ วัติศาสตร์และ ด้านการทหาร	-ฐานความรู้	-	รร.จปร.	๑,๒,๓,๔,๕
๕	การเข้าถึงความรู้ --นำร่างคู่มือที่จัดทำขึ้นเมื่อผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบแล้วให้กำลังพลในแต่ละหน่วยของ รร.จปร.ทดลองศึกษาและสะท้อนผลกลับ	ส.ค.๕๖	จำนวนช่องทาง	ไม่น้อยกว่า ๒ ช่องทาง	-อินทราเน็ต -หนังสือเวียน	-อินทราเน็ต -หนังสือเวียน	-	รร.จปร.	๑,๒,๓,๔,๕

ลำดับ	กิจกรรม	ระยะเวลา	ตัวชี้วัด	เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ/ อุปกรณ์	งบประมาณ	ผู้รับผิดชอบ	CMP
๖	การแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ -เชิญผู้เกี่ยวข้อง(นักประวัติศาสตร์,นักการ ทหาร)ร่วมสัมมนาแสดงความคิดเห็น -นำข้อมูลที่ได้จัดทำเป็นคู่มือ	ก.ย.๕๖	จำนวนจัด ประชุม/จำนวน ผู้ร่วมประชุม	๑ ครั้ง/๕ คน	กำลังพล ทบ.	เวทีสำหรับ การ แลกเปลี่ยน เรียนรู้	-	รร.จปร.	๑,๒,๓,๔,๕
๗	๗.๑ การเรียนรู้ -จัดอบรมทีมงานแบ่งมอบงานสำหรับค้นคว้า รวบรวม -เผยแพร่ในสื่อต่างๆ -เผยแพร่ในระบบสารสนเทศ - จัดทำเอกสารแจกจ่าย		จำนวนผู้เข้า อบรม	๒๐ คน	กำลังพล รร.จปร. ที่เป็นตัวแทนของ หน่วย	เทคนิคการเล่า เรื่อง	-	รร.จปร.	๑,๒,๓,๔,๕
	๗.๒ การยกย่องชมเชย - ปลุกจิตสำนึกให้คนไทยมีความสามัคคี รักษาดี รักแผ่นดินขวานทองนี้ไม่ยอมสูญเสียอีกต่อไป แม้ตารางนี้เดียว	ธ.ค.๕๖	จำนวนรางวัล	๒	กำลังพล รร.จปร. ที่เป็นตัวแทน หน่วยใน ๗.๑	การ ประเมินผล			๖